

MISJONSSTOFFET I VÅRE OPPSLAGSVERK

AV H. CHR. MAMEN

I

Da Aschehoug & Co. nylig sendte ut bind VI av Familieboka (2. oppl.), fant man en velskreven og oversiktig artikkel på 3½ side om misjonen under titelen «En stormakt i tjenerskikkelse». Artikkelen er blitt til på initiativ av Familiebokas redaksjon. Det skal den ha honnør for.

Det kan være berettiget å foreta en undersøkelse av misjonsstoffet i våre leksika og oppslagsverk i det hele. Oppslagsverk er en form for litteratur som får mer og mer betydning. Det er snart ikke et hjem i Norge der man ikke har et eller flere leksika. Mens mange andre bøker kan stå i hyllen *til pryd*, blir oppslagsverkene *lest* både av store og små. Det er jo så lettvent å kunne slå opp og få svar på stående fot. Nettopp derfor hviler det et stort ansvar på redaksjonen av et leksikon. Valg av oppslagsord må tilgodese alle interesserte grupper i folket. Og opplysningene som gis, må ikke bare være korrekte, men heller ikke ha for store hull. Redaksjonen må regne med at mange lesere er blottet for forkunnskaper om mange av de emner som behandles. På den annen side skal fremstillingen være kort og konsentrert. Jo mindre leksikon, jo vanskeligere blir oppgaven. Den blir ikke bare vanskelig; den blir umulig. Enhver spesialist vil anse «sitt» stoff for tilsidesatt og skjematisk behandlet.

Noe bortimot det tilfredsstillende kan det først bli med en encyklopedi eller et spesialleksikon. Disse blir imidlertid så dyre. I vårt land makter vi ikke å gi ut noen encyklopedi. Og spesialleksika kan ikke bli allemanns eie. Derfor trenger vi de populære konversasjonsleksika, de små, de mellomstore og de større. Alle må få anledning til å anskaffe seg et oppslagsverk, avpasset etter økonomi og interesse.

Det er bedre med ufullkomne leksika enn ingen i det hele tatt. En må derfor glede seg over den rikholdige litteratur av denne art som vi har her i landet. Av ettbindsleksika kjenner jeg til *Gyldendals Nye, Cappelens* og *Dreyers Ungdomsleksikon*. Leksikon i to bind er *Fakta* (Ernst G. Mortensen), 4-bind er *Skattekista* (Tanum), og større konversasjonsleksika er *Aschehougs* (3. oppl.), *Kringla Heimsins* (2. oppl., Nasjonalforlaget), *Gyldendals* og *Norsk Allkunnebok* (nynorsk, Fonna Forlag). I en gruppe for seg kommer *Familieboka* (2. oppl., Aschehougs Forlag), der stoffet er ordnet på en særegen måte. I et vanlig leksikon blir stoffet «atomisert», det blir stykket opp under en rekke oppslagsord. I *Familieboka* er tallet på oppslagsord redusert betydelig. Til gjengjeld blir det lengre og mer oversiktlige artikler. Med et sak- og personregister bak vil et leksikon ordnet på denne måten være å foretrekke fremfor et leksikon etter gammel oppskrift. Men det beste vil naturligvis være å supplere *Familieboka* med et vanlig oppslagsverk. Av spesialleksika interesserer i denne sammenheng *Norsk Biografisk Leksikon* (Aschehoug).

II

Det vil være for vidtløftig å foreta en grundig undersøkelse av misjonsstoffet i alle disse verkene. Det har bare vært mulig å gjøre noen stikkprøver. Det må da først av alt sies at en gleder seg over at misjonskunnskap blir spredt rundt til alle hjem også på denne måten. Alt i alt er det ikke lite stoff om misjonen i disse bind. Den negative innstilling som man finner hos enkelte mennesker, har det ikke vært mulig å oppdage i våre oppslagsbøker. Når vi likevel mener at misjonen ikke har fått den plass som dens historie skulle gjøre den berettiget til, sier vi ikke dette ut fra kritikk som ikke vil forstå det «umulige» i oppgaven, men for å gi fremtidige leksika-redaktører og deres kirkelige medarbeidere en hjelp så misforholdet kan rettes.

En innvending av en helt annen karakter må først nevnes: Artiklene mangler signatur (bortsett fra *Norsk Biografisk Leksikon*). Anonyme skriverier er ellers lite aktet. Det er vel av plasshensyn at forfatterens initialer er sløyfet. Hvis disse plaseres i det tomrom

som pleier å være i siste linje, skulle det ikke spille noen rolle for plassen.

En annen innvending er idrettens dominerende plass i flere av de små leksika. Gyldendals Nye synes f. eks. å ha tatt med alle som noensinne er blitt Norgesmester i en eller annen idrettsgren, mens man leter forgjeves etter mange som har tatt doktorgraden ved Oslo Universitet. En doktorgrad skulle ikke regnes for noen mindre prestasjon enn å bli Norgesmester på kårde.

Når man skal lete etter misjonsstoffet, blir det å slå opp på de forskjellige *kirkesamfunn*, de ledende *misjonspersonligheter*, *misjons-selskapene*, de *geografiske områder* som utgjør misjonsfeltet og de *ikke-kristne religioner*.

Det er beklagelig at anstendige forfattere ikke skiller mellom sekter og frikirker. Når oppslagsverkene er så uklare her, er det ikke underlig at menigmann kan snuble i terminologien. Hvorom allting er, må en artikkel om et kirkesamfunn ikke bare handle om dets ytre historie, organisasjon, økonomi, dogmatisk særpreg, men også dets arbeid for diakoni og misjon. Omtalen av de norske frikirkesamfunn mangler disse siste opplysninger i en rekke mindre leksika. Derved blir fremstillingen skjev.

Når det gjelder omtalen av misjonspersonlighetene, hender det ofte at disse er utillatelig korte. Selv i Gyldendals XII-binds leksikon er det bare en notis på tre spaltelinjer om Skrefsrud. Desto viktigere hadde det vært å få med det vesentligste og positive. Man leser at han satt fengslet, at han forgjeves søkte opptagelse i Stavanger, at han grunnla en misjon blant santalene. Likevel gjengis det et fotografi av ham. For den uinnvidde må dette virke umotivert. Forlaget skal ha honnør for at man har utvidet notisen i sitt nye ettbindsleksikon.

Mange misjonærer som burde vært med, leter man forgjeves etter. Særlig graverende er det at fylkeslege Bendix Ebbel ikke er nevnt i Norsk Biografisk Leksikon. Rent bortsett fra hans langvarige virke som misjonslege på Madagaskar (som burde vært nok til å gi ham en plass i dette verket), var han cand. med. et theol., en kombinasjon som er en sjeldenhet. Dessuten var Ebbel en fremragende egyptolog og ble medlem av Videnskapsakademiet. Når han ikke er tatt med,

skyldes det ingen forglemmelse. Men vurderingen som ligger til grunn for utelatelsen, skjønner en ikke.

Artiklene om misjonsselskapene kan være merkverdig dårlig proporsjonert. I det festlige verket Norsk Allkunnebok har Den norske sjømannsmisjonen fått $\frac{3}{4}$ side, mens Det norske misjonsselskap har fått 10 spaltelinjer. Misjonsselskapet er vesentlig eldre og langt større enn Sjømannsmisjonen. Dertil kommer arbeidsfeltets egenart som gjør at NMS kunne trenge forholdsvis større plass for å få sin historie hjemme og ute så noenlunde adekvat beskrevet.

Et av verdens eldste og største misjonsselskap, London Missionary Society, er ikke nevnt i en rekke av disse norske leksika, til tross for at man støter på dets navn hver gang man leser om Livingstone. I Oslo ble det nylig gitt ut en bok om dette selskaps litterære innsats på Tahiti. Men de fleste nordmenn vil forgjeves slå opp i sitt leksikon for å finne ut hva London Missionary Society er.

Under omtalen av de geografiske områder som befolkes av vesentlig ikke-kristne eller nylig kristnede folk, er det underlig at Familieboka kan være helt taus når det gjelder kristningsarbeidet. Vedk. folks egen religion omtales; under «Madagaskar» hører vi intet om misjon. Når det gjelder våre egne kjære samer, får vi ikke høre at det i dag er et kristent folk. Det er et kunststykke å skrive om samene uten å skrive om misjonen blant dem. De fikk — som så mange andre folk — sin litteratur takket være misjonen.

Det samme gjelder fremstillingen av de ikke-kristne religioner. I Familieboka leser man under «Muhammed» en eneste linje om at «kristen misjon har vært umulig» (blant muhammedanerne). Det står intet om at det likevel har vært misjonert, og ikke alltid forgjeves.

Hvis man vurderer misjonsstoffet i forhold til det øvrige kirkelige stoff i den leksikalske litteratur, så slår det en at det dogmehistoriske stoff har fått en bred plass i forhold til misjonen. Vi mener ikke at det dogmehistoriske er betydningsløst; men for mannen i gaten vil f. eks. de kristologiske strider i de første hundreår fortone seg som en strid om «pavens skjegg», mens de ville ha forstått å vurdere den innsats nordmannen Oscar Michelsen gjorde på Ny Hebriderne ved å få hele befolkningen på de øyer han virket omvendt fra

kannibalisme til kristendom. Men Michelsen leter man forgjeves etter i alle norske leksika.

Et annet eksempel er at Basalkonsilet, som var et *forgjeves* forsøk på å reformere Romerkirken på 1400-tallet, har fått plass i de fleste leksika, mens Baseler-misjonen – som har hatt betydning for misjonstankens gjennombrudd i Norge – ikke er omtalt.

I enkelte mindre leksika går redaksjonen inn for «aktualitetsprinsippet». For det kirkelige stoffs vedkommende har det bl. a. betydd at okkupasjonstidens kirkehistorie har fått en relativt bred plass, mens det ikke har influert på misjonsstoffet i en tid da mer enn 500 mill. fargete har fått sin nasjonale frihet og hele tyngdepunktet i den politiske og åndelige utvikling er forskjøvet. Stortingsdebatten om hjelp til de underutviklede land (5. mai d. å.) viste at misjonen – i dette perspektiv – er «aktuell»!

Av og til kan det være berettiget å lete etter misjonsstoff på andre steder i oppslagsverkene enn de som er nevnt. I Dreyers Ungdomsleksikon (et ukonvensjonelt verk, sterkt preget av den idérike redaktøren Georg Brochmann) er det en lengre artikkel om *faglitteratur*. Under *historie* finner man her regnet opp bøker om alle sider av det norske folks liv og virke; ikke bare innenlands. Emigrasjonshistorien er med, likeså et verk om nordmenn i utlandet. Men misjonslitteraturen finner man ikke nevnt.

III

Det blir stadig gitt ut spesialleksika for de forskjellige felter og fag. Ved siden av å være uunnværlige håndbøker for alle som er engasjert innen vedkommende emne, må disse oppslagsbøker være fremragende hjelpemidler for alle som arbeider med utgivelsen av populære konversasjonsleksika. For teologiens vedkommende har vi *Kirkeleksikon for Norden*. Det er utgitt i Danmark, men er skrevet av fagfolk i alle de nordiske land. Det er umulig å gi seg i kast med å vurdere misjonens plass her. Verket består nemlig av fire tykke bind. Den eneste stikkprøven som ble gjort, var på oppslagsordet «Bibeloversættelser». Her var tatt med historien om Bibelens oversettelser til de språk som nyttes i den gamle kristenhet. Om

andre språk henvises det til artiklene om Bibelselskaper og Misjons-selskaper. Men her finner man overordentlig lite om dette emne. Den største mangel ved dette verket er at utgivelsen strakte seg over 30 år. Bind I var antikvarisk da bind IV kom ut! Supplementet i siste bind oppveier dårlig denne feil. For øvrig er Kirkeleksikon for Norden — så langt jeg kan bedømme det — et fremragende verk. Men det er skjedd meget innen teologi og kirkeliv siden den gang dette verket så dagens lys, ikke minst innenfor misjonen!

Det er derfor betydningsfullt at man i Danmark har maktet å gi ut et nytt teologisk leksikon: *Illustrert Religionsleksikon* (tre bind, København 1949–50). Det er et tiltalende leksikon som utmerker seg ved ypperlige illustrasjoner. Det er imidlertid ikke et kirkeleksikon, men et religionsleksikon, der mytologi, sagn og almen religionshistorie har fått en bred plass. Etter verkets opplegg må misjonen sies å ha fått en respektabel plass. Men det er ikke på langt nær det verket vi fra misjonssynspunkt trenger.

Det verk som er under utarbeidelse i Sverige, tegner derimot til å bli hva vi venter på. Det er tenkt å skulle erstatte Kirkeleksikon for Norden og skal hete *Nordisk teologisk oppslagsbok för kyrka och skola*. Det blir ordnet etter samme prinsipp som Familieboka med lengre, men færre artikler. En stor stab av fagfolk i alle nordiske land er medarbeidere. Redaksjonen vil ikke behandle misjonen som om den var en kristen spesialitet, men plasserer den i kristendommens sentrum. Vi gleder oss til den dag dette verket står i bokhylla.

Men selv om man her gir misjonen den rette aksentuering og gir den plass deretter, er det begrenset hva man kan få inn på de 2000 sider som denne oppslagsbok skal omfatte. Misjonens historie er så voluminøs at det vi trenger er et eget *misjonsleksikon*. Dette bør være et skandinavisk fellesleksikon, og er en oppgave som Svenska Institutet för Missionsforskning, Dansk Udvalg for Missionsvidenskab og Egede Instituttet bør gå sammen om. Da dosent O. G. Myklebust i 1942 lanserte idéen om et norsk misjonsinstitutt, pekte han nettopp på behovet av et slikt leksikon. Prester, misjonærer og det troende lekfolk trenger det. Redaktørene av fremtidige konversasjonsleksika trenger det.